

EVERHARD JANS

Restauratie van landelijke bouwkunst in Twente

De wedergeboorte van een oud Diepenheims keuterboerderijtje

Tijdens een excursie was ik in gesprek met mr. Jan Kollen, de huidige voorzitter van de 'Vereniging Oudheidkamer Twente', woonachtig in de landelijke drevan van Diepenheim. Hij vertelde me o.a. geestdriftig over bedrukt en ingekleurd papier, dat in de originele wandkast van een oud boerderijtje gevonden was, met de zinvolle tekst: 'Eert uw Vader en uw Moeder'.

Het ging hier om een klein, bouwvallig hallehuisje. In 1985 maakte ik samen met Kollen een opmeting (met reconstructie van de woongevel) van dit voormalige keuterboerderijtje. Het ligt naast de jongere, gerenoveerde boerderij van het echtpaar Kollen, aan de Zomerdijk.

Op een oude kaart van Overijssel, door N. ten Have uit de achttiende eeuw, is op deze plek nog een moerasgebied aangegeven. Blijkbaar is het in de vroege negentiende eeuw pas in cultuur gebracht. Bij die gelegenheid zal ook het uit omstreeks 1840 daterende keuterboerderijtje gebouwd zijn.

Architectuur

Het gebouwtje heeft een omtrek van 9,58 (lengte) × 9,83 m. (breedte). Als bij ieder

hallehuis is de middendeel de bepalende ruimtelijke component. De overspanning van de ankerbalken was in dit huisje uiteraard bescheiden: 4,15 m. Vier gebinten vormen de kern van het bouwwerk, met aan weerszijden twee buitenstijlruimten. De buitenmuren zijn van baksteen, en in 'kruisverband' gemetseld (kruisverband). Tijdens de opmetingsfase in juni 1985 bleek, dat er na 1850 danig aan gerepareerd en vernieuwd was, in jongere baksteen. De linker zijgevel, vanaf de inrit gezien, toont jongere staldeurtjes van kraalschroten en gietijzeren stalvensters, terwijl aan de andere lage zijwand van baksteen nog drie oorspronkelijke vensters met kruisroede bewaard waren gebleven. Verdwenen was ook de oude schoorsteen, die links van het midden op

de nok was opgemetseld. De nokhoogte van het boerderijtje bedroeg 10,16 m. De plaats van de oude schoorsteen kon via de sporen van de 'boozem' in de zoldering en beroete planken 'einwandfrei' worden bepaald. Diepte van de zijbeuken: 2,69 en 2,58 m.

Apart was ook het Nederrijns en Achterhoeks aandoende schuingeplaatste schortje van planken (tussen ankerbalk en onderste wolfseindpannen) dat ook een oogstluik liet zien.

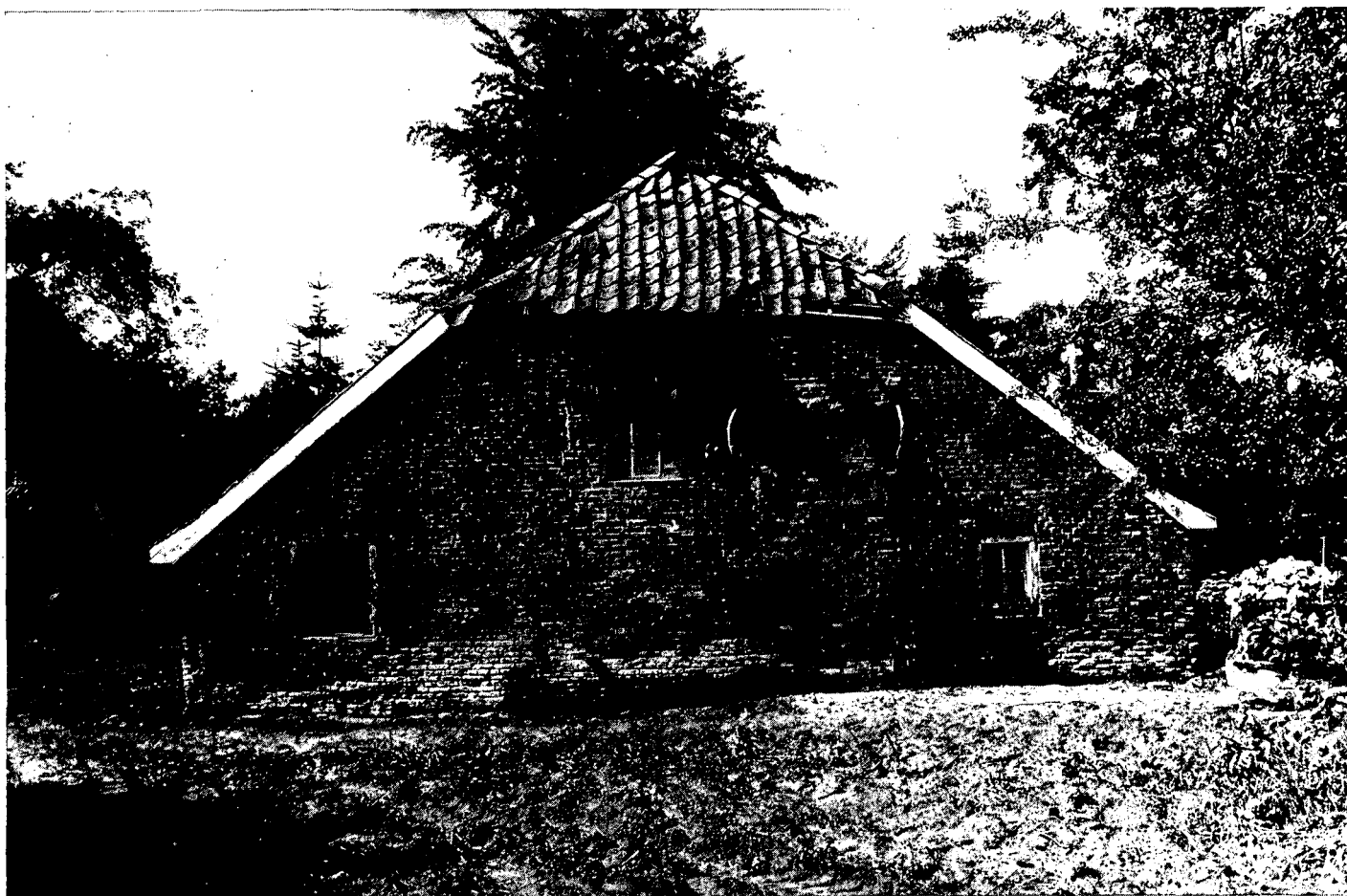
Iets voorbij watermolen 'De Haller', aan de binnenweg naar Haaksbergen, bleek een driebeukige, fors geproportioneerde schuur te staan, die qua architectuur verwant bleek te zijn aan het hallehuisje aan de Zomerdijk (wolfseinden, schuin planken schortje).

Interieur

De binnenruimte had voor de boerderijonderzoeker nog de grootste verrassing in petto: de noordelijke stalwand liet vakken zien met leemvlechtwerk van het grondvlak tot aan de 'plate' (plaat) boven de ankerbalken. Helaas was een en ander danig in de vernieling gekomen. Drie staldeurtjes geleedden hier de stalwand. Aan de overzijde van de smalle deel was in de voormalige woonzone links een spinde (met glazenkastje) bewaard gebleven; daarnaast twee stalruimten met deurtjes en stalpalen ('reppels').

De gebinten tonen ingekerfde telmerken: vanaf de erfinrit gerekend is het tweede paar II-III/III genummerd, het tweede duo IIII-III/III-III.

Toestand woongevel voor de restauratie (1986).

Toestand woongevel ná de restauratie in 1988.

Type

Het gaat, zoals gezegd, om een klein type hallehuis: een keuterboerderijtje. De volkskundige meester *H.W. Heuvel* beschrijft een dergelijk huisje bij Laren (Achterhoek): 'Opeens – als door een poort van sparren – zie je het witte huisje met zijn leemwanden en laag strodak. Een kampje ligt rondom en daarachter stroomt de beek met een strook groenland langs de overs' (Oud-Achterhoekse boerenleven, Deventer 1927, p. 415).

Tot voor kort bestond de voormalige woongevel uit een lappendeken van uitgestukte baksteenvlakken, met 'schilderachtige' scheuren (iets voor wijlen *Anton Pieck*). Beneden stukgevroren en verweerde baksteenlagen. Daarboven: schots en scheef, en incompleet: de oude S-pannen van het wolfseind. De 'moeten' van het metselwerk toonden onomstotelijk de plaats van de (dichtgemetselde) hoofdeur en het woongevelvenster (een voormalig schuifraam). Bewaard gebleven luiken gaven precies de maat van het woongevelvenster in het midden aan. De toog van baksteen van dit venster was nog in situ aanwezig, evenals een fraai vierkant venster – links in de zijbeuk – met 9 ruitjes (van de voormalige slaapkamer). Door wat passen en meten was het niet moeilijk, de oorspronkelijke gevelarchitectuur te achterhalen (woongevel – zie beide foto's).

Bedrijfsgevel

Ook aan de bedrijfsgevel bij de inrit was danig gerommeld. Kort na de laatste eeuwwisseling was het middenvak met jongere baksteen opgevuld, en werden er

kleinere, boven halfronde inrijdeuren toegepast. (1,70 × 2 m. – breedte × hoogte). Inkepingen in het buitenvlak van de ankerbalk toonden aan, waar de oorspronkelijke 'niendeur' – muurstijlen zaten. Inmiddels zijn de deuren in de oude staat teruggebracht, met behulp van een 'recycling'-exemplaar. Sinds 1925 was dit 'aolehuus' onbewoond, en tot schuur gedegradeerd.

Restauratie

Mr. Jan Kollen en zijn cultureel en catechetisch zeer geïnteresseerde echtgenote waren geestdriftig geworden voor het behoud van het bouwvallige keuterijtje op eigen erf. Ze ontfermden zich over dit stukje landelijke bouwkunst, en wensten het te consolideren en vooral uiterlijk in de oude staat terug te brengen.

Herman Hagens schreef over restauraties van landelijke bouwkunst in Twente, in 1970, dat er te veel fouten werden en worden gemaakt, bij het restaureren. Meestal laat men het afweten bij de kleine onderdelen en de afwerking (jaarboek Twente 1971).

Welnu: dit boerderijtje mag in dat opzicht 'gezien worden'. Het boerderijtje zelf dicteerde, alles was af te lezen. Zorgvuldig observeren, fotograferen en opmeten bieden het beste recept voor een goede en historisch verantwoorde oplossing. Natuurlijk is ook de kennis van de landelijke architectuur elders in de regio erg belangrijk (denk aan het schuine schortje met oogstluik, dat al op gotische altaarpanelen aan de Nederrijn voorkomt).

Vakbekwame bouwvakkers

Gelukkig nam mr. Kollen een goed aannemersbedrijf in de arm voor de restauratie, dat we met ere vermelden: *A.J. Wissink* te Diepenheim, Grotestraat 28, tel. 05475-1365. Deze vakmensen hebben met oneindig geduld, liefde en kundigheid dit huisje voor het nageslacht bewaard. Als er spijkers door de pannen moesten, wisten ze dat de koppen een eindje moesten uitsteken vanwege het krimpen en uitzetten van de S-pannen. Zo kwam de restauratie gereed, in de zomer van 1988. In de woonkeuken zullen plavuizen gelegd worden, en een eenvoudige scheidingswand met 'boozem' zal daaraan worden toegevoegd (op de oude plaats). De kleine hoeve is nu een lust voor het oog, in haar tot in de puntjes verzorgde puurheid: een uitstekend voorbeeld van architectonische 'heemschut' door particulieren – zonder subsidie!

Landbouwmuseum

Niet ver van de Zomerdijk, aan gene zijde van het stedeke Diepenheim ligt bij de Diepenheimse watermolen het landbouwmuseum '*Erve Niehof*'. Het werd op 21 mei 1988 door de burgemeester van Diepenheim officieel geopend, en geeft een belangwekkend beeld van de boerenvoortvaring en de snel antiek geworden landbouwwerktuigen, -machines en gereedschappen in Zuidwest-Twente. Openingstijden: dinsdag-, donderdag-, zaterdag- en zondagmiddag van 13 tot 17 uur. Op gezette tijden vinden hier demonstraties van oude ambachten plaats. ■